

УДК 1: [342.733/378](477)

Віталій Жадько

Професор кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного
медичного університету, м. Запоріжжя

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКОНУ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»

У статті аналізується творчо-пошуковий потенціал Закону України «Про вищу школу».

Ключові слова: закон, творчість, освіта, якість, суб'єкт.

В статье анализируется творчески-поисковый потенциал закона Украины «О высшем образовании».

Ключевые слова: закон, творчество, образование, качество, субъект.

In the paper, the creative and research potentiality of the Law of Ukraine “About the Higher School” is discussed.

Key words: law, creativity, education, quality, subject.

Постановка проблеми. Серед проблем, які ставить перед українським суспільством, як і людством загалом, сучасність, є проблема суттєвого підвищення якості і загальноосвітньої, і вищої освіти. Цього вимагає динамізм суспільних процесів, освоїти широту проблематики яких здатна адекватна їм динамічна, творчо-пошукова свідомість фахівців. Закон України «Про вищу освіту» дає такі можливості, якими слід скористатись вищим навчальним закладам, аби вижити в конкурентному змаганні між собою. Крім того, включившись у систему світового та європейського розподілу праці, вітчизняному соціуму слід дбати про міжнародний престиж своїх випускників.

Напрямки пошуку новаторських шляхів підготовки високоякісних спеціалістів можна знайти в Ст.26 даного Закону, оскільки саме її зміст визначає основні завдання вишів. Щоб пошук був ефективним, слід докласти свідомих розумно-вольових зусиль для подолання інерції звички, традиції, тобто, дії відомої консервативної тенденції, згідно якої досвід минулих поколінь потужно тисне на свідомість сучасників, чинячи спротив будь-яким

інноваціям. Аби «мертві не хапали живих», потрібно наслідувати творчому, а не традиційно-консервативному мімесису.

Аналіз досліджень. Навести весь перелік наукових статей, присвячених аналізу поставленої проблеми, немає сенсу. Адже всі зацікавлені в її вирішенні поки що перебувають у стані розкриття, з одного боку, творчо-інноваційного потенціалу Закону, з другого, способів подолання інерції системи. Оскільки філософія це, насамперед, діалог з мислителями, завдяки яким вона виникла і продовжує існувати, пошлюсь на думку Л. Фейєрбаха, який вважав, що мислення – акт самодіяльний, тому навчити мисленню когось неможливо: потрібно демонструвати аудиторії власний спосіб мислення, пропонуючи парадоксально-афористичний спосіб підходу до розвитку пізнавального інтересу [4, с.68], долаючи інерцію системи, до якої звикли. На жаль, система освіти, включно з вищою, продовжує більше пояснювати, ніж апелювати до потенційних здібностей студентів актуалізувати їх у здатність до інтелектуальної дедукції зі змісту понять. Тут також парадокс: старше покоління професорсько-викладацького складу вишів знайоме з тезою К. Маркса, згідно якої «збіг зміни обставин і людської діяльності може розглядатись і бути раціонально зрозуміле тільки як *революційна практика*» [3, с.2], але у значній своїй частині вважає, що зміни в методах організації навчального процесу та видах навчання їх не стосуються.

Метою статті є детальний аналіз змісту пунктів наведеної Статті під кутом зору визначення напрямків реформування тих традиційних засобів організації навчального процесу, які вже не викликають сумнівів у тому, що саме вони заважають підвищити якість освіти, підняти її на рівень, визначений сучасним інформаційно-технологічним світовим процесом.

Виклад основного матеріалу. Перший пункт даної Статті ставить завдання «проведення на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями». Відразу ж постають питання: «Який рівень освіти є високим? Що таке освітня діяльність? Яка освіта є вищою? Як обрати

спеціальність, яка б відповідала і потребам суспільства, і пізнавально-діяльному потенціалу вступника?». Відповідь на останнє питання є головною, адже в Законі йдеться про «створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів» [2; Ст.26, п.6]. А ними є як представники професорського, а також допоміжного, складу, так і студенти.

Оскільки за визначенням людина є суспільно-політичною істотою, вища освіта не може замикатись лише на внутрішньо-інституціональних інтересах, а формувати всіх учасників освітнього процесу як активних громадян – суб'єктів формування громадянського суспільства, для якого держава перш за все засіб для реалізації «їхніх здібностей і талантів». Звідси вимога для цієї категорії суб'єктів – «участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу» [2; Ст.26, п.3], здатного до «поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян» [2; Ст.26, п.8].

Для того, аби здійснити намічені та визначені Законом завдання, учасники освітнього процесу мають бути носіями не суб'єктивно, а суб'єктно визначеної свідомості. Тільки такий її рівень творить високоякісний рівень «людського капіталу». Але тут же постають нові питання: «Що таке суб'єкт? Що таке якість?». Це ті категорії, які дають студентам та викладачам філософські дисципліни. Але ж існує об'єктивний процес забування. Тому варто шукати способи ефективної взаємодії представників суспільно-гуманітарних та природничих дисциплін. Це тим більш важливо, що ставиться завдання «формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах» [2; Ст.26, п.4].

Спробуємо дати відповіді на поставлені питання, адже тільки об'єктивно-науковий зміст понять здатний сформувати відповідальну освітню діяльність.

Адже світло несуть об'єктивні знання, які не так легко отримати людині як від народження суб'єктивній істоті, не схильній до «органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності» [2; Ст.1, п.3].

Отже, відповідь на питання про те, що таке освіта, має бути такою. Це процес здобуття людиною системно-цілісно оформлених об'єктивних знань, здатних подолати природну схильність до суб'єктивного ідеалізму та суб'єктивізму кожного разу, коли індивідуальна думка піддається сумніву іншим індивідом. Це і є світ і водночас світло знань, яке є вищим від тих свідчень, які людина отримує засобами мимовільного сприйняття і які часто ототожнює зі знаннями. Освітня діяльність не випадково є найбільш складною для того, аби впроваджувати об'єктивні знання в буденну свідомість. Тут слід брати до уваги відоме філософське положення про те, що людина звекає жити згідно своїх суб'єктивних уявлень, сформованих на основі сприйняття предметно-речового світу, набагато раніше, ніж починає осмислювати світ світла наукових основоположень, сформульованих у вигляді об'єктивних законів його буття.

Складнощів додає також та обставина, що світло знань людина вимушена виражати словами, які формуються на основі їх співставлення з матеріальними об'єктами. Перевести їх в поняття – для переважної більшості непосильна ноша. До того ж така, яка підриває здоров'я. Ось чому Бог як синонім Розуму не радив людям ставати на шлях пізнання. Але вони стали і породили собі проблеми, від яких позбутись можна тільки подолавши, як радив Ф.Бекон, ідоли роду, площі, печери та театру. Освітня діяльність, таким чином, це тяжкий і подвижницький процес витіснення зі свідомості масової людини знань у вигляді свідчень органів відчуття, оформлених як слова, та заміщення їх поняттями, які дають їй можливість діяти відповідно до об'єктивних природних і суспільних процесів. В такому разі слова не гвалтують розум, що захистив себе перетворенням їх у поняття як метод діяльності, що відповідає «мелодії відповідності, налаштованої на голос Буття суцього» [5, с.122]. Ясна річ, також і відповідальності.

Обтяженість словом наукових текстів проявляється і в даному Законі. Так, високе, низьке, мале, велике тощо – це слова, які не мають об'єктивного визначення. Тому їх використовують, оскільки через мовлене слово, через мову загалом передаються смисли, які якраз і потрібно відкривати в наукових текстах. Вища освіта та, яка наповнює свідомість людини смислами, значеннями, а не звучанням чи позначенням. Але, щоб мислити, потрібно постійно утримувати в пам'яті визначення того, що таке мислення, яке мислення є вільним і від чого. Що, в свою чергу, потребує від неї знання себе не як суб'єктивної істоти, а як суб'єкта самопізнавальної та світопізнавальної діяльності. Якщо себе не знати, не можна знати також і світу, адже людина являє собою мікрокосм. Природа, Всесвіт ніби націлені на неї як той свій інноваційний витвір, засобами якого вони здатні пізнати себе самих. Не випадково Еріугена наголошував, що вже в Старому Заповіті стверджується необхідність для людини йти шляхом самопізнання, оскільки інший шлях – це шлях тварин, тваринний [1, с.789].

Отже, мислення – це процес знаходження спільної, єдиної, загальної основи для впорядкування тих різноманітних образів-свідчень, які природний та суспільний світ поза волею людини нав'язує її свідомості. Результат мислення – поняття як світло, що просвітлює темряву, яка йде від просторово-часових визначень предметно-речового буття. Звідси в релігійній філософії негативне ставлення до буденної свідомості, сформованої на матеріальних об'єктах сприйняття, які породжують темряву і злі наміри. Святий Августин як філософський батько християнської мудрості пояснював зло і ненависть відсутністю бачення цілого, чому якраз і заважає матерія, сприйнята як основа буття, а не субстрат для світла розуму [1, с.591].

Виходячи з такого визначення мислення, можна зрозуміти, що мислити можна тільки вільно, звільняючись під час його здійснення від матерії тіла та самоорганізуючись у просторі вічності й безкінечності, яким і є духовна основа людини, її свідомість. Інший класик релігійної філософії Томас Аквінський тому й визначав Бога як сутність, що постійно перебуває в стані

актуального мислення, не знаючи стану потенції. Це і є вершина, висота, до якої людина, що обрала такий життєвий шлях, здатна підняти свою свідомість засобами такої освітньої діяльності, яка відкриє його для неї. Це, водночас, і висока якість освітньої діяльності, яка дає знання, що вже не може бути затьмарене «просторово-часовими примарами» [1, с.600] (Августин) матеріальних об'єктів. Адже якість як понятійна категорія теорії пізнання – це постійна усталеність невід'ємних/атрибутивних властивостей об'єкта в часі.

Відносно освіти це означає, що її високий якісний рівень можна сформулювати за умови, коли методологічна функція понять буде постійним супутником людини в будь-який час. Максима Р.Декарта – «я мислю, отже, я існую» якраз і визначає людину освічену, тобто просвітлену світлом змісту понять без того, щоб, відклавши вирішення нагальної проблеми, звертатись до бібліотеки, до Вікіпедії за пригадуванням того, що має увійти, як мовиться, в «плоть і кров» людини, що має диплом про вищу освіту. Такий рівень має бути у лікаря, адже йому немає часу на прийняття рішення в екстремальних ситуаціях. А сучасність нині всуціль екстремальна. Вона вимагає від людини рівня суб'єктності, а суб'єкт – це цілеспрямована усвідомлена духовно-практична діяльність, коли знання стають для неї внутрішнім спонукальним принципом діяльності, підпорядкованої об'єктивним тенденціям розвитку суспільства та об'єктивним законам природного буття. Духовно-практичне означає те, що знання взяті людиною не «до відома», а «до виконання», до їх само здійснення, до самореалізації та самоорганізації власного й суспільного буття в світлі знань, а не темряві суб'єктивних свідчень чи думок.

Для реалізації таких нібито відірваних від життя ідей потрібно виробити адекватну людським здібностям і талантам процедуру вибору та обрання студентами та викладачами тих видів діяльності, які їм органічно властиві. Адже головною проблемою для кожної людини, яка вважає своє життя невдалим, нещасливим, втраченим даремно і т.п., є неправильно обраний нею вид діяльності. Ще з прадавніх часів відома педагогічно-виховна максима, згідно якої кожен у своєму житті має розвивати свої здібності до рівня

здатності їх здійснити. Г.Сковорода трансформував її в положення про необхідність самопізнання, метою якого має обрання життєвого шляху відповідно до «спорідненої праці». А це той вид діяльності, який дає кожній людині радість від життя, або ж породжує стан «веселоців сердечних».

Вища школа, як і відзначено в Законі, має формувати особистість як суб'єкта самодіяльного розвитку своїх здібностей і талантів. Але для реалізації цього головного завдання потрібно, маючи статус автономії, докласти всіх можливих зусиль для того, щоб вибір спеціальності максимально збігався зі спорідненою для кожного студента навчально-освітньою діяльністю. Це можливо, якщо підходити до людини з позицій того, що теорія особистості – це теорія психологічна, а не суто соціологічна. Що зрозуміло, адже саме душа є органом пізнання. Звідси й нагальна необхідність визначення, бажано з раннього дитинства, її вроджені схильності до певного виду діяльності, до певних об'єктів буття, які для неї на її життєвому шляху мають стати об'єктами пізнання як самопізнання й саморозвитку. Коли ми говоримо про слабку підготовку студентів, про відсутність у них пізнавального інтересу, це означає те, що з самого народження для них не був обраний і визначений шлях існування.

Відомий генетик В. Ефроїмсон, праці якого в попередню добу не друкувались через фактичне ігнорування психофізіологічної основи людини, з посиланням на здобутки філософської антропології, оцінені Нобелівською премією в галузі медицини (етології) за відкриття феномена імпресингу, зазначав: «Дитина начебто народжується на світ «чистою дошкою», на якій вихованням та освітою можна «виписати» які завгодно письмена. Але це – неправда, нонсенс; це не так. Кожна людина від народження – унікальна. І не тільки зовнішньо (з цим ще якимось готові змиритись). Унікальне поєднання всіх властивостей – від швидкості протікання нервових і біохімічних процесів до бачення світу, до сприйняття звуків, запахів, світла, кольору. <> До кожної людини потрібно підходити з індивідуальними мірками, індивідуальними вимогами і засобами впливу. І цей індивідуальний підхід має розпочатись

відразу ж після народження. Тому що фундамент палацу, в якому буде (чи не буде) жити геній, – це умови життя людини, починаючи з самого раннього віку» [6, с.18-19].

Звичайно, що до вишів приходять молоді люди, які вже сформовані загальною, але середньою освітою. Середнє – це щось химерне, статистично-арифметичне, а не алгебраїчне, не індивідуальне. Це те, що в практиці лікарів іронічно позначається як середня температура хворих по лікарні загалом. Але ж саме в розвитку людини, навіть більшою мірою, ніж в медицині, потрібно застосовувати індивідуальний підхід до кожної людини. Чому? – Тому що творча людина здатна вилікувати від пізнавально-дослідницької лінії-матінки переважну більшість людей, схильних більше до користування артефактами, ніж до їх творення. Більше того, саме в системі медичних вишів є всі можливості визначити психофізіологічні особливості студентів і викладачів і на їх фундаменті обирати методи і форми навчально-освітнього процесу. Потрібно лише налагодити тісну співпрацю викладачів суспільно-гуманітарних та природничих навчальних дисциплін. Адже насправді заклик давніх мудреців і філософів «пізнай себе» зовсім не означав необхідність пізнати якісь абстраговані від людини як мікрокосму сутності, що належать чомусь загальному.

Наукові поняття мають загальнонауковий статус, але вони не відчужені (не абстраговані) від їх індивідуального втілення в кожну людину. Визначити специфіку не так просто, тому часто до людини як уособленої всезагальності підходять так, нібито загальне в ній має витіснити індивідуальні особливості. Для репресивної педагогіки такий підхід властивий. Закон «Про вищу освіту» вимагає формувати «уміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах». Людину в її суспільному бутті неволять як тілесні потреби, коли вони не визначені індивідуально, так і суспільні, коли людині говорять «так треба» (один із політичних дериватів, який використовує авторитарна влада), не пояснюючи чому. Сучасні умови потребують розвитку людської особистості як вільної індивідуальності без будь-якого, як визначав ще

К.Маркс, наперед заданого масштабу. Вільної від стереотипного мислення, сформованого попередніми епохами розвитку людства загалом, вітчизняного суспільства в тому числі.

Подібна якість властива людині, якщо система вищої освіти підніметься від тяжіння над нею норм, якоюсь мірою виправданих в загальноосвітній середній школі як школі масовій. Тут слід відійти від середньостатистичних оцінок якості навчання на користь пошуку критеріїв, які б дозволили випускати спеціалістів, для яких творчий пошук став би постійним і усталеним способом життя. Це можливо в тому випадку, коли понятійний рівень розуміння піднімається вище – до рівня ідеї як, про що писав Гегель, деміурга Буття, його творчого перетворювача. Не Бог – творець-деміург світу, адже він існує вічно, не маючи початку творення. Але людина має початок свого духовно-пізнавального і водночас духовно-практичного самостворення. Він в її генетиці – природа потурбувалась про те, щоб людина створила себе саму. А вона справді геніальна, але не тільки в тому сенсі, який ми традиційно вкладаємо в зміст цього терміна, а в тому, що генетика – це вчення про гени й генезис людини як природної істоти, оскільки в ній закладені вроджені еволюцією задатки до життя. Кому, якщо не вченим в галузі медицини, подолати суто соціологізаторські підходи до її формування в статусі вільної індивідуальності як модусу генія. Геній, що охороняє людину, це властивий їй вроджений талант, адже природа-матінка потурбувалась про кожне зі своїх творінь. Особливо ж про людину, в якій вона «вбачає» своє завершення. То ж людина, свідома цього, просто зобов'язана бути гідною такого покликання і призначення.

До реалізації своєї шляхетної місії людство йшло шляхом спроб і помилок: шукаючи істину, воно виявило, що її завжди супроводжують помилки, блукання в лабіринтах пізнання. Нині такий етап розвитку, коли заблудження мають бути мінімальними, адже негативні впливи від практичного втілення наукових досягнень на тлі моральної недосконалості людини загрожують самому існуванню всього живого на планеті Земля. Вища освіта,

готуючи високу якість знань у студентів, здатна творити інтелектуальну еліту, яка б органічно поєднувала в собі якості, визначені в наведеному вище п.4 відповідної Статті Закону. Саме вони мають стати методологією організації навчального процесу в напрямку його інноваційного реформування. Звідси й висновки даної статті.

Висновки. 1. Всі без виключення навчальні дисципліни в будь-якому ВНЗ мають бути підпорядковані тому, якою мірою властивий їм природознавчий зміст формує не тільки спеціаліста, але головним чином людину як суб'єкта гуманістичного способу організації суспільства. Це цілком можливо, але для цього потрібно, щоб увесь їх зміст органічно впливав із вихідної аксіоми пізнання – подібне творить подібне, а тому людина як мікрокосм тотожна макрокосму. Якщо майбутні науковці будуть мати статус докторів філософії з відповідної галузі наукового пізнання, то вони відповідним чином, тобто об'єктивно й тому адекватно законам існування буття, будуть викладати свої предмети. Об'єктивно й адекватно – це те ж, що патріотично й морально. Адже патріотизм не в тому, щоб тільки любити свою країну, народ, батьківщину. Він значно більшою мірою в тому, щоб любити Землю-Матінку, Природу, яка народила людей для сумісного проживання в любові та злагоді. Також у тому, що природний – психофізіологічний – фундамент у людей, маючи певні біогеоценотичні відмінності, єдиний, загальний, отже, всі народи Землі живуть в одному-єдиному загалі, одному суспільстві, відтак – покликані законами буття як проявами загального буття носіями екологічної свідомості. Жодних проблем в тому, щоб саме в медико-фармацевтичних вишах подібним чином вести навчальний процес немає. Люди гублять природу, а вони, досліджуючи її, лікуються нею. Достатньо поглянути на кількість аптек в сучасних містах, щоб задуматись над потребою ведення здорового способу життя.

2. Відразу перевести увесь студентський контингент, як і залучити весь професорсько-викладацький склад, на такий спосіб навчання складно. Тому, по-перше, потрібно тестовим способом (ось для чого потрібні соціологічно-

психологічні служби) визначити готових до такої організації навчально-освітнього процесу; по-друге, організувати конкуруючі за методологією та методикою навчання структурні підрозділи; по-третє, налагодити тісну співпрацю викладачів суспільно-гуманітарного та природничого циклів. Це сприятиме гуманізації природознавства та натуралізації суспільствознавства. Як і підвищенню інтересу до вільного мислення та самоорганізації. Автономія вишів цього вимагає і в цьому слід вбачати суть реформи вищої освіти.

Напрямки подальших досліджень. Цілком очевидно, що як студенти, так і професорсько викладацький склад, будучи за Законом рівноправними суб'єктами учасниками навчально-освітнього процесу, мають разом працювати над якомога більш повним втіленням у практику тих інноваційних можливостей, які містяться в ньому. Отже, в дослідницько-пошукову роботу неодмінно слід залучати також і студентство, а не вирішувати за них.

Література

1. Антология мировой философии. В 4-х томах / Философия древности и средневековья. Ред. коллегия: В.В. Соколов (ред. составитель первого тома и авт. вступит. статьи) и др. – М., „Мысль”, 1969. – Т.1. – ч. 1 и 2. – 936 с.
2. Закон України «Про вищу освіту». – «Відомості Верховної Ради». – № 37-38.
3. Маркс К. Тезисы о Фейербахе / К. Маркс и Ф. Энгельс. Избранные произведения. В 3-х т. – М., Политиздат, 1979. – Т.1. – С.1-3.
4. Фейербах Л. К критике философии Гегеля / Л. Фейербах. Избранные философские произведения. В 2-х т. – М., Госполитиздат, 1955. – Т.1. – С.53-96.
5. Хайдеггер М. Что это такое – философия / М. Хайдеггер. – «Вопросы философии». – №3. – 1993. – С.113-123.
6. Эфроимсон В.П. Загадка гениальности / В.П. Эфроимсон. – М.: Знание, 1991. – 64 с.

Жадько В. А. Інноваційний потенціал Закону «Про вищу освіту» / В. А. Жадько // Філософсько-гуманітарні читання. Збірка наукових праць. Дніпро : Дніпровська медична академія, 2016. – №3 . – С. 18-24.

